

Nr 137.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående gäldande av viss ersättning till baltiska flyktingar; given Stockholms slott den 23 februari 1945.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Gustav Möller.

Utdrag av protokollet över socialärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 23 februari 1945.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, BERGQUIST, DOMÖ, EWERLÖF, RUBBESTAD, OHLIN, ERLANDER, DANIELSON, ANDRÉN.

Efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet anför chefen för socialdepartementet, statsrådet Möller:

Under den tid förliden höst, då baltiska flyktingar i stort antal dagligen ankommo till Gotland, skedde desinfektionen av deras kläder och övriga tillhörigheter i gamla maltfabrikens i Visby kölna. Natten mellan den 29 och 30 september 1944 utbröt eld i kölans värmekammare. Genom branden fingo omkring 250 flyktingar sina tillhörigheter förstörda.

I anledning av den timade händelsen verkställdes polisutredning. Resultatet av utredningen har sedermera sammanställts i en polisrapport, vilken innehåller i huvudsak följande.

Fastigheten, som tillhör Visby stad, är uppförd av tegel i fem våningar. Lokalerna äro uthyrda till förvaring av spannmål, gödningsmedel, möbler m. m., varjämte en del av lokalerna vid tillfället användes såsom flyktingläger. Kölnan, i vilken flyktingarnas tillhörigheter undergingo desinfektion, består överst av två korrugerade järnplåtar lagda på järnbalkar och därunder ett uppvärmningssystem, bestående av murade kanaler och rör av järnplåt samt en värmekammare. Från värmepannan i bottenvåningen ledes röken först genom en murad trumma ut i rörslingor av järnplåt och fortsätter ut genom skorstenen. Värmen, som utvecklas från rören, pressas upp från värmekammaren genom plåthuvar placerade under nedersta plåten. Belysningen är elektrisk.

Skötseln av värmepannan i maltfabriken omhänderhades under dagen av en av de svenska myndigheterna därför anlitad estländsk flykting och nattetid av en före detta förman i Visby vid namn Aronsson. Båda dessa personer hade av den person, vilken hade hand om desinfektionen, erhållit instruktioner att värmen i kölnan icke fick överstiga 90 grader. Då Aronsson den 29 september 1944 klockan 8 eftermiddagen avlöste estländaren, hade denne, vilken ej talade svenska, genom tecken klargjort för Aronsson, att det vore mycket varmt i kölnan, där flyktingarnas tillhörigheter voro utplacerade. Aronsson hade strax därefter iakttagit, att termometern i kölnan visade över 100 grader, vilket Aronsson ansett vara mycket för varmt. Då han själv skötte eldningen, brukade det vara högst 85 grader i kölnan. Under den närmaste timmen hade Aronsson lagt in endast ett par skyfflar kol i värmepannan. Vid kontroll strax före klockan 10 eftermiddagen av temperaturen hade termometern visat 100 grader. Då Aronsson efter omkring en timme ånyo skulle avläsa temperaturen, hade han på vägen till värmekammaren mött en nattvakt, vilken meddelat, att eld utbrutit bland flyktingarnas tillhörigheter i desinfektionskammaren. Anledningen till att temperaturen blivit så hög ansåg Aronsson vara, att masonitskivor utlagts på översta plåten. varigenom värmen hindrats att tränga igenom nämnda plåt. Aronsson uppgav, att han vid tillfället icke lagt in mera bränsle i värmepannan än som varit absolut nödvändigt för att fyren icke skulle slockna. Aronsson uppgav emellertid vidare, att det icke vid något tidigare tillfälle varit så hög temperatur som 100 grader i desinfektionskammaren, utan temperaturen hade varierat mellan 85 och 90 grader.

Utöver vad nu anförts ha vid de anställda förhören icke lämnats några upplysningar av intresse för bedömande av eldsorsaken. Den förmodan har uttalats, att bland flyktingarnas bagage förvarats något självantändande ämne, som förorsakat elden; det har i sammanhanget nämnts, att i den eldhärjade egendomen ingick en läkares och en tandläkares bagage, vilket måhända innehållit lätttoxiderade och självantändande ämnen. Den gissningen har också uttalats att någon gnista från fyren passerat rökkanalerna och antänt brännbara gaser bland bagaget; häremot har av en skorstensfejarmästare anförts att det på grund av uppvärmningssystemets konstruktion vore helt uteslutet, att någon gnista från fyren kunnat förorsaka eldsvådan.

I skrivelse den 14 november 1944 har *länsstyrelsen i Gotlands län* hemställt, att de flyktingar, vilkas tillhörigheter förstörts, måtte erhålla ersättning för sina därigenom lidna förluster. Till motivering härför framhålles, att det vore på grund av statliga förordningar, som flyktingarnas tillhörig-

heter fråntoges dem i och för sanitetsbehandling. Då flyktingarna icke under behandlingen själva kunde öva uppsikt över sina tillhörigheter, hade förlusterna åsamkats dem utan deras eget förvållande. Länsstyrelsen upplyser, att vederbörande flyktingar upprättat förteckningar över de förstörda föremålen med angivande av värdet i estniska kronor. Det sålunda uppskattningsvis erhållna värdet av det brunna uppginge till 175 279: 15 estniska kronor, i vilken summa värdet av två frimärkssamlingar inginge med 46 350 estniska kronor.

I fråga om storleken av den ersättning av statsmedel, som borde tillerkännas flyktingarna, anför länsstyrelsen, att ehuru värdet av den estniska kronan å de upprättade förteckningarna satts lika med den svenska kronan, en ersättning av 50 öre för varje estnisk krona kunde anses skäligen med hänsyn till att använda föremål kanske upptagits till inköpspris och att värderingarna i allmänhet antagligen pressats något uppåt. I fråga om frimärkssamlingarna borde enligt länsstyrelsens mening värdet av en estnisk krona sättas till 25 öre. Enligt dessa beräkningsgrunder skulle ersättningen för det brunna bliva 64 464 kronor 57 öre och för frimärkssamlingarna 11 587 kronor 50 öre eller sammanlagt 76 052 kronor 7 öre. Emellertid hade i brandstodsersättning utbekommit 10 000 kronor, vilket belopp fördelats mellan flyktingarna. Den ersättning av statsmedel, varom länsstyrelsen hemställde, uppginge därför till 66 052 kronor 7 öre.

Över länsstyrelsens framställning har efter remiss yttrande avgivits av *statskontoret*, som uttalar, att, såvitt av föreliggande uppgifter framginge, statsverket icke på grund av den inträffade eldsvådan torde ha ådragit sig skadeståndsskyldighet gentemot ifrågavarande flyktingar. Statskontoret säger sig vid sådant förhållande och i betraktande av de kostnader det allmänna påtog sig för flyktingarnas omhändertagande och underhåll hysa starka betänkligheter mot att gottgörelse bereddes i förevarande fall. Enligt statskontorets mening kunde det icke vara oskäligt att flyktingarna själva finge taga konsekvenserna av olyckshändelser, som kunde inträffa i samband med de sanitetsåtgärder, vilka i anledning av flyktingströmmen befunnits erforderliga för skyddande av landets egna medborgare. Statskontoret kunde därför icke tillstyrka bifall till framställningen.

Enligt från länsstyrelsen i Gotlands län sedermera under hand inkommen anmälan har vid eldsvådan förstörts ytterligare egendom till ett av vederbörande ägare uppskattat värde av 1 873 estniska kronor.

Riksbankens senaste officiella notering av estniska kronor sattes den 10 februari 1941, därvid 100 estniska kronor noterades i en nominell köpkurs av 99 svenska kronor och en nominell säljkurs av 101 svenska kronor.

Såsom av den lämnade redogörelsen framgår hade de tillhörigheter, vilka förstördes vid ifrågavarande brand, av vederbörande statliga myndighet omhändertagits för desinficering av desamma. Ägarna till den förstörda egendomen kunna således icke lastas för den inträffade branden. *Departements-
chefen.*

Orsaken till branden har icke genom den gjorda polisutredningen blivit klargjord. Det ligger emellertid nära till hands att antaga att ett orsaks-sammanhang rått mellan branden och den omständigheten att värmen i des-infektionslokalen under olyckskvällen bragts upp till ett gradtal överstigande den maximitemperatur som föreskrivits av den för desinfektionsverksamheten ansvariga ledningen. Även om ett sådant sammanhang skulle ha klarlagts, är det osäkert, i vad mån skadeståndsskyldighet skall kunna anses föreligga för staten i förevarande fall. Ett bedömande av frågan ur rent juridisk synpunkt är för övrigt enligt min mening icke förutsättning för att ställning skall kunna tagas till länsstyrelsens framställning. Ett övervägande ur billighetssynpunkt synes mig nämligen leda till att kronan icke bör undandraga sig att åtminstone i viss utsträckning utgiva ersättning till flyktingarna för förlust som drabbat dem genom att deras tillhörigheter gått förlorade under det att dessa voro i svensk myndighets vård.

Då det gäller att bestämma storleken av de ersättningar som böra utgå av statsmedel måste hänsyn tagas till att det icke finnes någon annan hållpunkt för beräkning av förlusterna än de av flyktingarna själva gjorda uppskattningarna. Utöver den osäkerhet som i allmänhet vidlåder dylika uppskattningar tillkommer här den omständigheten att värderingen skett i estniskt mynt. För ett närmare ställningstagande till grunderna för ersättningsfrågans reglering synes mig utredning vidare erforderlig om beskaffenheten av den egendom som i varje särskilt fall gått förlorad. Då motivet för de statliga ersättningarna utgöres av billighetshänsyn, är det nämligen icke givet att ersättningen skall i samtliga fall utgå med lika stor andel av den uppskattade förlusten. Det må i detta sammanhang omnämnas, att den förut angivna brandstodsersättningen — vilken av det försäkringsbolag, vari annan i maltfabriken förvarad egendom än flyktingarnas tillhörigheter var försäkrad, utbetalades till flyktingarna, oaktat deras tillhörigheter voro oförsäkrade — utgick efter en fallande skala, så bestämd att den största procentuella andelen utgick å de lägsta skadebeloppen. En annan omständighet, vartill hänsyn bör tagas vid ersättningsfrågans reglering, är att vederbörande måhända redan försetts med utrustning, som kan anses svara mot den förlorade egendomen, eller eljest erhållit bistånd i sådan utsträckning att ersättningsbeloppet på grund härav bör reduceras.

Bestridandet av ifrågavarande ersättningsbelopp torde, med hänsyn till kostnadernas storlek, böra ske med anlitande av det för innevarande budgetår å riksstaten uppförda förslagsanslaget till oförutsedda utgifter. Härtill lär riksdagens medgivande böra inhämtas. Det av länsstyrelsen förordade beloppet utgör 66 988 kronor 57 öre, motsvarande beträffande frimärkssamlingarna fjärdedelen och i fråga om annan egendom hälften av det sammanlagda belopp, vartill — efter frånräknande av brandstodsersättningen — flyktingarnas på paritet mellan den svenska och estniska kronan grundade uppskattning uppgår. De förut berörda omständigheter, vilka böra inverka på bestämmandet av storleken av ersättningarna, torde leda till en avsevärd jämkning nedåt av de av länsstyrelsen beräknade ersättningarna. Jag för-

ordar därför, att riksdagens medgivande inhämtas att utgiva ersättningar å sammanlagt 50 000 kronor, vilket belopp jag betraktar såsom maximalt.

Jag hemställer alltså, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen medgiva,

att till täckande av vissa ersättningar till baltiska flyktingar, vilkas tillhörigheter förstörts under desinfektion i Visby, må av det å riksstaten för budgetåret 1944/45 uppförda förslagsanslaget till oförutsedda utgifter utbetalas ett belopp av högst 50 000 kronor.

Med bifall till vad föredragande departementschefen sålunda, med instämmande av statsrådets övriga ledamöter, hemställt, förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Hans Bergström.